

iv, iii, v. 299, ed Ross, p. 501. Si no fos que també podria ser *senes* la forma usada per l'autor i no respectada pel ms¹

Com que en el S. xv la variant *senes* ja estava antiquada (cf *Simisterra*, infra), llavors sí que *sense* en vers és ja guia segura; i no sols n'hi ha llavors molts exemples en els versos de JRoig i en alguns d'altres, sinó que l'aparició ja no esporàdica de *sense* en textos en prosa del xiv, fa creure que aquesta innovació ja devia començar llavors. En efecte en tinc anotat un cas en l'obra de Francesc Oliver, de c. 1460, assegurat pel metre «La Bella, cert, Dama *sense* mercè» en el seu poema en hendecasil·lars, v. 800 (en el títol també figura *Madame sense mercè*, Rom LXII, 483, 491, vertint «La Belle Sans Mercè» d'Alain Chartier)

És clar que *sens* segueix essent la forma més normal fins a fi de l'E Mj, però els filòlegs s'ho exageraren bastant a causa d'això, un home savi com el P. Chabàs forjà un mot inexistent, imprimint «*sens* ereptiri» en JRoig (*Spill*, 15374), quan l'únic mot existent i ben conegut, és *reptiri* (i res no permetria justificar l'altre, veg *REPTAR*) El metre també ens permet restituir *senes* en les *Lleg Rim Sev*, v. 770: «E l'escuder anet-li dir / tot enaxí *senes* falir: / —Aycl qui morts fa suscitar / --- / sap --- / qu'en res metge eu no suy gens», v. 770, que era la forma usada per l'autor, com ho comprova el v. 745, «diats-m'o tost, / *senes* engan», forma que en aquest cas el copista no va alterar, però en fer-ho en l'altre, aquest escriba del S. xiv ja revela que la forma *senes* s'estava antiquant. Les explicacions fonètiques que donen de les variants de 'sense' les *Gram Històriques* de Badia (19) i de Moll (162) són molt deficientes. És un disbarat dir «la forma cat normal ['] és l'arcaica *sens*» i «e de recolzament» (*AlcM*) no és més que una excusa inadmissible en fonètica històrica, una fórmula buida de sentit

Completament la documentació de les variants antigues *Senes*. «Freres cars, ajam caritat vera *senes* ira, *senes* avara, *senes* urgul, *senes* mala cobeeza, per zo que la caritat de Déu sia esparidada ---»; «nulla obra non és bona ni perfecta *senes* caritat», *Hom*, 2v15, 2r15

Una forma *sene* no ha estat mai catalana, per més que davant mots en *s-* la final de *senes* s'hi confongués (per això «balesta *sene* çint», grafia, endemés esporàdica, que cita *AlcM* d'un inv. de princ S. xv), és absurd fonèticament suposar que en la nostra llengua es pogués conservar una -E final darrere consonant simple com la del ll. SINE: un doc, més llatí que cat, de l'any 1107 porta: «Juro ego E J ad te G M --- ipsas fortedas --- potestatem deliberam de eos --- *sene* vestro engan --- adiutor te n seré *sine* vestros engans --- gradiente animo *sine* forza» (PPujol, *DocsVgÜrg*, 27, p. 12) com es veu l'escriba usava el *sine* llatí i no pas la preposició catalana (si el primer cop *sene* és err. tip o de lectura no ho sabem ni cal suposar-ho, car és ben possible que es distragués momentàniament posant-hi la *e* del seu cat. *sens* o *sen*, però de seguida ho rectificava), en tot cas és segur que *sene* no ha existit mai en català (digui-ho o no *AlcM*)

«La se n vol portar *senes* venda» a 1284 i altres 6 *senes* en cites ross. fins a 1427 (*InuLC*). «O tenré *senes* engan» en un doc. del S. xii de l'alta vall del Segre (MiretS, *RHis* xix, 6) *AlcM* i *DAG* en citen altres tres exemples en textos del S. xiv. En la *Cròn* de Jaume I sovintegen *senes* i *sens*, ja en els primers mots de l'obra. «Retrau monsenyor Sent Jacme que fe *sens* obres morta és --- e jassia que la fe *senes* les obres no vayla re, can abdues són ajustades fan fruyt ---» (§ 1, Ag., 1)

De *sens*, que apareix en grans masses en totes les dates i formes de la llengua, bastarà donar-ne uns pocs exemples. No en sé d'anterior a: «richs hòmens que sien a vós *sens* tota sospita», a 1259 (*InuLC*) En Lluïl generalment és *sens* (p. ex. *Do Pu*, Gil, p. 128), amb alguns casos de *senes* (ibid.; *L de Cont*, *AlcM*).

Quant a *sense*, encara que incomparablement menys freqüent que l'altre són uns quants els autors, i més els mss, que ja presenten casos de tots dos, en obres on no és impossible que també *sense* ja sigui autèntic. En Turmeda el ms porta, i el metre exigeix, un bisíllab: «Perquè son pa he menjat, / tenc-li bona leyaltat, / *sense* fer-li homenatge», *Divis M*, n.º 85; «Los presents romans --- fills són de troians catius e malastrucs, e parents de grecs, e gent arredoladissa, *sense* cap e *sens* enteniment», Eiximenis (*Regiment*, *NCl*, 52 10)

En alguns manuscrits es pot trobar la variant *sensa*, però és una mera grafia, car es troba sempre en manuscrits orientals que neutralitzen les dues vocals àtones; i en els nostres dialectes occidentals sempre s'ha pronunciat amb -e. El *Corbatxo* de NFranch és un dels textos que vacilla entre *sense* i *sens*: *sens* estrany, perquè és del S. xiv avançat (i el ms ja de c. 1400): *sens* (*BDLC* xvii, 11, passim), *sense* (*BDLC* xvii, 11), *sensa* (pp. 13, 14). En les *Transformacions* de Fc. Alegre, escrites i impreses a la fi del S. xv, a Bna, apareix *sens* passim, i també *sense* (65) o *censa* (45). En el ms. dels *Sermons* de StVicentF, en el vol. inèdit a cura del meu doctorand Harrison, generalment observàvem *sēs* (p. ex, bis, f.º 83r6f), però en un passatge dels folis 73ss. hi havia *sense* i *sens* a la mateixa ratlla. «*Sensa* neguna malenconia» en la trad. de *Fiammetta* de c. 1440 (*BABL* iv, 391). *Sensa*, àdhuc en algun ms. lull-lià (*Doctr. Pu* i *Tr. d'Astron.*: Colom)

Des de la fi del S. xv la freqüència s'inverteix (almenys en els textos no artificiosament tradicionalistes, com els oficials) En el *Procés de les Olives*, un vers en dóna un ex. segur perquè el metre ens el presenta, no sols bisíllab sinó en hiatus: «ni pot *sense* oli cardar bé la llana» (v. 436), «si *sense* menjar-ne bestrau al escot» (v. 376). Els poetes llavors ens el donen ja en massa assegurat pel metre: no sols els valencians (infra) sinó els barcelonins, com Pere Martines de c. 1450 (1455) (sovint garantit pel metre, com a les pp. 209 i 201, *BABL* xvii); i els balears: «Vós triünphau, qu'infantant *sensa* pena, / Verge restàs, parint lo Senyor Nostre, / y vós, tantost, adoràs lo Fill vostre, / d'aquell honor que l'altri es nomena»,² Jaume d'Olesa (un poc abans de 1492); «*Comodo sedet* dir-